

De vraag is, welke krachten vooral hebben de totstandkoming van de wet bevorderd? Uit de studie van Lermyte komt naar voren, dat de scherpe agitatie, die door de Vlaamse beweging gevoerd werd rond de affaire Schoep en die vooral ontketend werd door Brusselse radicaal-liberale flaminganten, de Gentse liberale flaminganten en de - overwegend katholieke - Vlaamsgezinden van de Nederduitsche Bond in Antwerpen, van een beslissende betekenis is geweest. Het was de actie van een fel agerende minderheid, die echter in de toenmalige politieke verhoudingen de balans ten gunste van de Vlaamse beweging kon doen doorslaan. Maar correspondeerde dit nu helemaal met de verhoudingen, zoals we die in de pers terugvinden? Met andere woorden, is de draagwijdte van de agitatie, die leidde tot de eerste taalwet, een optelsom van de opinies, zoals die zich in de pers weerspiegelden? Meer dan een voorzichtige indicatie van de politieke krachtsverhoudingen en van de invloeden, die in het politieke spel zich deden gelden, zou ik toch uit het gedane personeroek niet willen halen. Nu dient hier onmiddellijk aan toegevoegd te worden, dat Lermyte zeker omzichtig conclusies trekt en in deze conclusies soms iets genuanceerder is dan Wils in diens slotbeschouwing. Met name betreft dit de verklaring, waarom radicaal-liberale weekbladen wel en socialistische niet ijverden voor de taalwet.

Persstudies, zoals in de bundel bijeengebracht, betekenen - ik moge het nogmaals onderstrepen - een belangrijke bijdrage tot onze kennis van de politieke evolutie. Het is echter de vraag, of ze politieke krachtsverhoudingen en invloeden in werkelijk afdoende mate verklaren. Voor de bestudering van het fenomeen Vlaamse beweging zijn ze naar mijn mening toch niet meer dan een, zij het belangrijk, hulpmiddel.

A. W. Willemsen

A. Doedens, *Nederland en de Frans-Duitse oorlog. Enige aspecten van de buitenlandse politiek en de binnenlandse verhoudingen van ons land omstreeks het jaar 1870* (Zeist, 1973, vii + 207 blz., f 15.-, te verkrijgen bij de auteur).

Er bestaat in Nederland op het ogenblik zonder twijfel belangstelling voor buitenlands-politieke problemen. Bij het debat over de mogelijkheden en beperkingen van het huidige buitenlands beleid maken sommigen gebruik van historische interpretaties. Wat de negentiende en twintigste eeuw betreft lijkt de historiografie evenwel de bestaande behoefte aan geschiedkundige analyse en verklaring niet geheel te kunnen bevredigen: zij kan belangstellenden een reeks bronnenpublicaties en enkele substantiële monografieën bieden, maar veel interessante aspecten zijn nog niet voldoende onderzocht. Studies over de diplomatie, de handelspolitiek, het streven naar een internationale rechtsorde, de sociale achtergrond van diplomaten en departementsambtenaren en de institutionele aspecten zijn niet voldoende voorhanden. Daarom ontbreekt ook een breed opgezette geschiedkundige synthese op dit gebied. Er bestaat dus alle reden om Doedens' studie te verwelkomen. Er zijn trouwens meer redenen voor ingenomenheid met dit proefschrift: in nogal los gecomponeerde hoofdstukken biedt de auteur interessante beschrijvingen van het Nederlandse buitenlandse beleid en de defensiepolitiek tijdens de Frans-Duitse oorlog. Ook de persoon van de minister van Buitenlandse Zaken, de opvattingen van leden van het Koninklijk Huis, de handelspolitiek, de houding van de Tweede Kamer, de Nederlands-Belgische relatie en de opinies van diplomaten en publicisten over allerhande gevaren voor de Nederlandse onafhankelijkheid komen aan bod. Naast deze aanvulling van diplomatiek-historische kennis biedt Doedens' boek aardige schetsen van de Nederlandse verontwaardig-

ging over de gewelddadigheid in de Europese politiek, het streven naar verduidelijking van het internationale recht ten behoeve van de neutrale handel, de spanningen binnen het kabinet Van Bosse-Fock en de kabinetsformatie van 1871. Natuurlijk levert een studie over een nogal beperkt onderwerp als dit geen nieuw inzicht in de grote lijn van de Nederlandse neutraliteitspolitiek. Op grond van uitvoerig bronnenonderzoek bevestigt de auteur echter wat in andere studies al aan het licht kwam.

Doedens onderstreept in hoofdstuk 1 de samenhang tussen de Europese politiek, het Nederlandse buitenlandse beleid en de binnenlandse politiek. Zijn kijk op de mogelijkheden en beperkingen van het Nederlandse buitenlandse beleid in de daarop volgende hoofdstukken duidt er echter op dat hij de betekenis van de internationale machtsverhoudingen voor de positie van kleine landen als Nederland niet steeds op haar waarde schat. Hij is namelijk geneigd om geruchten over Bismarck's kwade bedoelingen met Nederland geloof te schenken en daaruit te concluderen dat Nederland in 1870-1871 gevaar liep ingelijfd te worden bij Duitsland. Daar Engeland aarzelde de regering in Den Haag bij voorbaat militaire steun toe te zeggen, veronderstelt de auteur dat Londen eigenlijk niets bijdroeg tot de handhaving van de bedreigde Nederlandse onafhankelijkheid. Voor de passieve, behoedzame Nederlandse neutraliteitspolitiek en het halfslachtige, zuinige defensiebeleid van Den Haag kan de auteur verder geen waardering opbrengen: alleen een gewapende onzijdigheid, gesteund door een dynamische diplomatie zou volgens Doedens de Europese positie van Nederland op adequate wijze hebben kunnen versterken.

Of een tweederangsstaat als Nederland destijds zelf zijn positie doorslaggevend kon verbeteren staat echter nog te bezien. Het lijkt integendeel alsof kleine mogendheden hun positie nauwelijks in positieve zin konden beïnvloeden en alsof de overblijvende staten van de tweede garnituur hun voortbestaan dankten aan het spel van elkaar doorkruisende en opheffende krachten in de internationale politiek. Daar gaven de eersterangsstaten geheel de toon aan. De Engelse versterking van de Belgische neutraliteit bijvoorbeeld beveiligde Nederland tijdens de Frans-Duitse oorlog in hoge mate - maar daar kon Den Haag niets aan doen, want Londen nam die uitermate positieve maatregel onder druk van de Britse openbare mening.

Er schijnt geen werkelijk gevaar voor een Duitse inlijvingspoging te hebben bestaan: Bismarck ambieerde zo'n expansie niet. Bovendien maakten de toenemende nationale tegenstellingen tijdens de Frans-Duitse oorlog een ouderwetse diplomatieke oplossing waarbij de twee belligerenten hun rekening vereffenden ten koste van België en Nederland, onmogelijk. Eigenlijk kan het nauwelijks verbazing wekken dat Nederland de Frans-Duitse oorlog overleefde. Doedens' overdrijving van de buitenlandse bedreiging en van de gevaren van de Nederlandse diplomatieke en militaire inertie maakt de gelukkige afloop van deze episode echter vrijwel onbegrijpelijk. Dat is jammer, want met historische mysteries is noch de diplomatieke geschiedenis noch het debat over de huidige Nederlandse buitenlandse politiek gediend.

C. A. Tamse

H. de Liagre Böhl, *Herman Gorter. Zijn politieke activiteiten van 1909 tot 1920 in de opkomende kommunistische beweging in Nederland* (Nijmegen: SUN, 1973, 317 blz., f 12.50).

Sunschrift 66 is een Leidse dissertatie die de auteur op 28 februari 1973 de doctorsgraad heeft doen verwerven. Dit proefschrift verdient zonder twijfel de ruimere lezerskring die het in deze editie zal hebben. De Liagre Böhl heeft gedurende een aantal jaren studie ge-